

Autorka	Elonora Kalkowska, tłum. Józef Brodzki
Tytuł	<i>Sprawa Jakubowskiego. Tragedia współczesna w 22 obrazach</i>
Wydawnictwo	Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego
Miejsce i rok wydania	Warszawa 2005 [1929?]
Gatunek	dramat obyczajowy, dramat sądowy, dramat zaangażowany
Słowa kluczowe	chłopi, kara śmierci, morderstwo, Niemcy, niesprawiedliwość, obcokrajowiec, sąd, stereotyp narodowościowy
Wątki obyczajowe	nieślubne dziecko, seks pozamałżeński, przemoc seksualna
Realizacje	13 września 1929, Teatr Ateneum, Warszawa, reż. Janusz Strachocki Pierwsza realizacja w Niemczech: kwiecień 1929, Volksbühne, Berlin, reż. Alfred Trostler, <i>Josef</i>

Uwagi: tekst sztuki odtworzony z egzemplarza reżyserskiego (*Jakubowski*) z kolekcji tekstów dramatycznych biblioteki Teatru Miejskiego we Lwowie (obecnie w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach). Wydanie zawiera też tekst *Dlaczego zostałam dramatopisarką?* wydrukowany w programie do prapremiery *Sprawy Jakubowskiego* w Städtische Bühnen w Dortmundzie (14 III 1929), tłum. Barbara Bernhardt.

Historia oparta na autentycznych wydarzeniach.

W tytule są „22 obrazy”, ale tekst składa się z 21.

Czas akcji: 1923-1926

Miejsce akcji: mała wioska i sąsiednie miasto w Prusach Wschodnich

Osoby: Józef Jakubowski oraz Niemcy: Małgorzata Beinig i jej dzieci (Maria, Gustaw, Paweł, Henryczek), Kreuz, Kreischer, wdowa Stoss, Obrońca i in.

Obraz I. Scena wiejskiej zabawy, podczas której Józef – jako obcy, „zawszony Maciek” – jest prowokowany i wyzywany przez tańczące dziewczyny i pijanych parobków. Maria Beinig proponuje mu spotkanie.

Obraz II. Miesiąc później. Przedstawienie Kreuzego oraz rodzeństwa Marii. Maria i Józef są razem. Okazuje się, że Maria jest w ciąży z gwałtu. Józef obiecuje jej, że zajmie się dzieckiem jak własnym.

Obraz III. Dwa lata później. Józef gra z Kreuzem i Gustawem w kości – szczęście mu sprzyja. Wyjaśnia, dlaczego nie wrócił do Polski po wojnie (nie starczyłoby ziemi dla wszystkich braci). Maria choruje. Kreuz namawia Józefa do kradzieży desek. Stara się go też przekonać do swojej siostry.

Obraz IV. Maria umiera. Jej matka Małgorzata próbuje uwieść Józefa, a gdy Polak odmawia, przysięga mu zemstę.

Obraz V. Kreuz skradł deski, ale tylko Józef – który stał na czatach – poszedł do więzienia. Kreuz, Gustaw i Kreischer obmyślają morderstwo Oswaldka (synka Marii). Sugestia, że to Gustaw, brat Marii, jest jego ojcem.

Obraz VI. Józef obiecuje wdowie Stossowej, swojej nowej kochance, że odda Oswaldka do innej wsi. Józef i Stossowa planują ślub.

Obraz VII. Kreuz, Gustaw i Kreischer wybierają na bagnach miejsce, gdzie utopić Oswaldka. Decydują, że najpierw trzeba będzie dziecko udusić.

Obraz VIII. Józef z przerażeniem opowiada Stossowej, że od kilku godzin nikt nie widział Oswalda.

Obraz IX. Strażnik zabiera Józefa do miasta na przesłuchanie. Józef jest dobrej myśli, wierzy, że niemiecki sąd wyjaśni sprawę.

Obraz X. Stossowa okłamuje sąsiadkę, że ledwo знаła Józefa. Przytakuje jej, że Józef, „Polake”, pewnie utopił dziecko.

Obraz XI. Józef poznaje w celi Grunda, który w zaufaniu przyznaje mu się, że zabił własną matkę. Józef utrzymuje, że jest niewinny.

Obraz XII. Józef rozmawia w celi z obrońcą, który próbuje mu wytłumaczyć wagę alibi. Polak jednak nie chce mu powiedzieć, gdzie był (u Stossowej), gdy zamordowano dziecko. Obrońca uprzedza Józefa, że będzie traktowany przez sąd jak „obcy”, Józef nie daje się przekonać.

Obraz XIII. Chata Beinigów. Pijana rodzina ustala zeznania. Małgorzata każe wszystkim mówić w sądzie źle o Józefie, m.in. kłamać, że często bił Oswalda (o którego w rzeczywistości bardzo dbał).

Obraz XIV. Józef nie chce powiedzieć przewodniczącemu sądu, gdzie był i co robił, gdy doszło do zabójstwa. Prosi również o tłumacza, ponieważ słabo rozumie niemiecki; prośba nie zostaje uwzględniona przez sąd. Na niekorzyść Józefa zeznają Małgorzata, Spiessowa, Kreuz.

Obraz XV. Przewodniczący sądu, Prokurator, Sędzia i przysięgli przy stoliku restauracyjnym dyskutują o procesie. Są przekonani, że dziecko zabił człowiek „zdziczały i pierwotny”, a więc Polak, ponieważ żaden Niemiec nie byłby zdolny do takiej zbrodni.

Obraz XVI. Kolejni świadkowie zeznają przeciwko Józefowi. Niedorozwinięty brat Marii, Henryczek, „identyfikuje” Józefa jako mężczyznę, który zabrał Oswalda z domu. Na korzyść Józefa zeznaje tylko Redlich, u którego Polak służył; jego zeznania zostają jednak wyłączone z procesu. Prokurator i obrońca wygłaszają mowy końcowe. Sąd po naradzie uznaje Józefa winnym i skazuje go na śmierć.

Obraz XVII. Obrońca obiecuje Józefowi, że będzie dalej walczył o jego uniewinnienie. Józef jest załamany wyrokiem i całym postępowaniem sądowym. Okazuje się również, że Kreuz przyznał się mu do morderstwa. Józef jednak zachował tę informację dla siebie, ponieważ nie chciał być „Judaszem”.

Obraz XVIII. Józef prosi Dozorcę, aby wypuścił go na „spacer”. Dozorca odmawia.

Obraz XIX. Józefowi śni się Matka. Robi synowi wymówki, że zapomniał o rodzinie. Józef wciąż liczy, że Anna przyjdzie do więzienia i sama powie prawdę.

Obraz XX. Obrońca żegna się z Józefem, ponieważ żadne apelacje nie przyniosły skutku. Józefa pociesza Ksiądz.

Obraz XXI. Tuż przed egzekucją Józef na pytanie Księdza zapewnia o swojej niewinności. Dozorca, słysząc ostatni krzyk skazańca, pada na kolana i sam krzyczy „Zabiliście niewinnego człowieka!... Mordercy!”.

Autorka	Eleonora Kalkowska, tłum. Barbara Bernhardt
Tytuł	<i>Doniesienia drobne. Fragment współczesności</i>
Wydawnictwo	Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego
Miejsce i rok wydania	Warszawa 2005 [1932]
Gatunek	dramat obyczajowy, dramat zaangażowany
Słowa kluczowe	bezrobocie, bieda, kryzys gospodarczy, krzywda społeczna, Niemcy, obojętność, samobójstwo
Wątki obyczajowe	prostytucja, związek bez ślubu
Realizacje	[brak informacji] Pierwsza realizacja w Niemczech: 1932, Schillertheater, Berlin

Uwagi: tłumaczenie maszynopisu Crescendo Theaterverlag, Berlin 1933. Dodatkowo recenzja Henryka Manna *Potęga uczucia*, „Berliner Tageblatt”, 12.02.1932.

Kompozycja utworu: sceny ramowe, kolejne „obrazy” (zgodnie z uwagami dla reżysera można je wystawiać w dowolnej kolejności), interludia. Bohaterowie poszczególnych obrazów pojawiają się również w prologu. Zastosowanie ekranu, projektora, „efektów” (didaskalia).

Czas akcji: 1932

Miejsce akcji: Berlin

Pierwsza scena ramowa (która przechodzi w Prolog):

Paul, urzędnik pocztowy, przyprawdza ze szpitala do domu swoją młodą żonę, Käte. Kobieta po przeżyciu operacji czuje się jak nowo narodzona, zachwyca się światem, ich skromnym pokojem, starymi meblami etc. Równie silnie reaguje jednak na rubrykę „Doniesienia drobne” w gazecie, z której dowiaduje się o samobójstwach osób bezrobotnych. Scena w pokoju małżeństwa przechodzi w Prolog: bohaterowie kolejnych obrazów spotykają się na ulicy, gdzie właśnie jakiś młody człowiek wyskoczył z okna. Spekulują na temat przyczyny samobójstwa. Odnoszą się do samobójcy raczej krytycznie.

Interludium. Pieśń/wiersz śmierci, „rocznik trzydziesty drugi”.

Obraz I: „Tragedia na ulicy Studziennej”.

Bezrobotny, sześćdziesięcioletni portier Helbig liczy wysłane podania o pracę – jest ich 75. Ma jeszcze nadzieję, że pracę znajdzie. Helbig wychodzi, jego żona otwiera okno, dając w ten sposób sygnał synowi, Fritzowi, że ojca nie ma w domu. Helbig jest pokłócony z synem. Fritz, również bezrobotny, przyznaje się matce, że z desperacji przystąpił do grupy złodziei.

Helbig po raz drugi liczy wysłane podania. Tym razem jest ich już 700. Helbig postanawia popełnić samobójstwo i komunikuje swoją decyzję żonie. Wychodzi, dając jej czas do namysłu czy chce zabić się razem z nim. Pani Ripper, od której małżeństwo wynajmuje pokój, przynosi pani Helbig gazetę informującą o rozbiciu „młodzieżowej bandy rabunkowej”. Wszyscy złodzieje zginęli. Na jednym ze zdjęć pani Helbig rozpoznaje syna. Decyduje się na samobójstwo.

II Interludium: Pan Moralny poucza głodne dzieci grzebiące w śmieciach (fragment rymowany).

Obraz II: „Tragedia pianisty”.

Walter przyprowadza do swojego przyjaciela – kompozytora i pianisty Lutz – kupca na fortepian. Okazuje się jednak, że Lutz nie mógłby sprzedać instrumentu, nawet gdyby chciał, ponieważ już go zastawił. Lutz opowiada Walterowi o swojej biedzie oraz wynikającej z niej niemocy twórczej. W trakcie ich rozmowy przychodzi urzędnik i odcina światło i gaz. Walter obiecuje Lutzowi pomoc i przysyła do niego Kubalke, właściciela gospody „Pod Głodnym Wilkiem”, który poszukuje pianisty. Kubalke „przesłuchuje” Lutz, instruuje go, jak powinien grać, aby goście byli zadowoleni. Następnie przychodzą ludzie, aby zabrać fortepian. Lutz nie otwiera drzwi, zakłada sznur na klamkę i popełnia samobójstwo, odnajdując zarazem motyw muzyczny, którego bezskutecznie poszukiwał na początku Obrazu.

III Interludium: Pieśń głodnych studentów, których próbuje uciszyć strażnik.

Obraz III: „Zamiar czy nieszczęśliwy wypadek”.

Młodą nauczycielkę języków, Inge odwiedza koleżanka Mela. Dowiaduje się, że Inge nie może znaleźć uczniów, nie zna nikogo, kto mógłby ją wspomóc, zalega z czynszem i w związku z tym pani Rettich chce ją wyrzucić na bruk. Mela zachęca koleżankę, aby napisała nowe ogłoszenie o dwuznacznej wymowie. Inge postępuje zgodnie z jej radą.

W związku z ogłoszeniem przychodzi Pan Moralny – pełen oburzenia poucza Inge o niemoralności jej ogłoszenia (które sugeruje prostytutkę). Inge prosi go o pieniądze. Pan Moralny odmawia i wychodzi. Pani Rettich zauważa, że mieszkający w Paryżu narzeczony Inge od miesiąca do niej nie napisał. Przychodzi Pan Jowialny „na lekcję”. Inge zgodnie z jego poleceniem zaczyna się rozbierać, ale ma tak nieszczęśliwy wyraz twarzy, że Pan Jowialny rezygnuje z jej usług, zarzucając jej bezczelność. Pani Rettich zastaje Inge nie w pełni ubraną – jest jej wszystko jedno czy Inge się prostytutkuje pod warunkiem, że dostanie pieniądze. Gdy dowiaduje się, że Inge nie ma pieniędzy, uznaje, że Inge spotkała się Panem Jowialnym „dla przyjemności” i każe jej natychmiast się wynosić. Inge wypija butelkę kwasu solnego.

Obraz IV: „Tragedia kochanków”.

Else, bezrobotna projektantka mody, i jej również bezrobotny kochanek-gruźlik Ernst z braku pieniędzy nie mają, gdzie mieszkać. Else nie chce wracać do domu rodzinnego, a Ernst do przytułku dla gruźlików, ponieważ musieliby się rozdzielić. Postanawiają pożyć jeszcze tydzień i otruć się veronalem.

Else i Ernst meldują się w nowoczesnym, ładnym hotelu jako małżeństwo Holendrów. Cieszą się z pięknego pokoju, marzą o podróży do Włoch. Ustaliwszy, że wezmą veronal o 9 rano, rozkoszują się dwunastoma godzinami życia, które im pozostały.

IV Interludium: Rymowane wiersze/piosenki „przedstawicieli lumpenproletariatu”.

Obraz V: „Wstrząsający wypadek w Urzędzie Pracy”.

Bezrobotni skarżą się na swój los. Strażnik każe im rozejść się do domów, ale oni nie mają, dokąd iść. Schütter opowiada, jak jego ciężarna żona Mieke powiesiła się, bo nawet bez dziecka nie mieli za co jeść. Uważa, że żona źle zrobiła, ponieważ samobójstwo powinno być gestem publicznym i oskarżycielskim. Schütter wyskakuje przez okno.

Na scenie pojawiają się wszyscy samobójcy. Chór samobójców ostrzega, że ich los może się przytrafić każdemu.

Druga scena ramowa: Käte wzywa do działania, do pomocy, do zmiany świata. Obojętność jest tożsama z odpowiedzialnością.

Oprac. Agata Łuksza